

SANAT VE GÖRSEL İLETİŞİMİN BULUŞMA NOKTASI: EKSLİBRİS

Nesli Tuğban YABAN^{1,*}

¹*Başkent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Tasarımı Bölümü, Bağlıca Kampüsü,
Eskişehir Yolu, 20.km. 06810, Bağlıca, Ankara.*

*nesli@baskent.edu.tr

Özet: İnsanın var olduğu devirden bu yana en etkili anlatım şekli, çizerek yaptığı resim, şekil ya da işaretler olmuştur. Bu işaretlerle insan, anlatmak istediği şeyi en kısa ve öz biçimde vermeyi amaçlamıştır. En kısa ve öz anlatım, görsel anlatım dediğimiz bu iletişim dilinin ilk örnekleri mağara devrindeki resim veya şekillerle karşımıza çıkmış ve hem o zamanki insanlar arasında iletişim kurmayı sağlamış hem de o insanlardan günümüze bilgi niteliği taşıyan izler bırakmıştır.

Söz konusu işaretler, iletişim kurmanın ötesinde kaydettiği tarihi aşamalarla simge / sembol özelliği kazanmış, Sümer ve Mısır uygarlıkları tarafından kullanılan hiyeroglif ve Mezopotamya'da kullanılan çivi yazıları günümüz alfabesinin temellerini oluşturmuştur. Teknolojik gelişmeler ve sanayi devrimiyle doğan ticaret neticesinde ortaya çıkan ticarethaneler ve kuruluşlar da kendilerinin hızlı bir biçimde algılanmalarını sağlayacak birtakım işaret ve şekillere gereksinim duymuşlardır.

Benzer bir gereksinim kitaplar için de söz konusu olmuştur. Çoğulcu basımdan önce el yazması olan kitapların niteliksel ve niceliksel olarak ayırımı kolaylıkla yapılabilmekteydi. Ancak bir kitaptan birden fazla kopya elde edilmesiyle kitapların karışması gündeme gelmiştir. Söz konusu karışıklıkları önlemek için kitapların iç kapaklarında ekslibris adı verilen tasarımlar yapılmaya başlanmıştır. Kitap sahiplerinin, kitaplarını kendilerine özgülemek, başkasının kitabından ayırt etmek, kaybolmasını önlemek, bir yerde bulunduğu geri verilmesini sağlamak ve kitaba bir sanat değeri katmak için kullandıkları belirtece ekslibris denilmektedir.

O zamandan bu zamana kadar işaret ve simgeler, doğdukları kültürlerin birer temsilcisi ya da ürünü olarak, gerek iletişim kurmak ve yönlendirme yapmak, gerekse firma ve kuruluşların özelliklerini, güçlerini ve hizmetlerini somut bir biçimde ortaya koyabilmek için kullanılmaktadırlar. Ancak görsel iletişimin sanatla eşit biçimde kullanıldığı ve her iki bilim dalını da aydınlatan tarihteki en önemli ve göze çarpan tasarımlar ekslibristir.

Anahtar Kelimeler: Görsel İletişim, Görsel İletişim Tarihi, Tasarım, Sanat, Ekslibris.

The Meeting Point of Art and Visual Communication: Exlibris

Abstract: Human communication depends largely on signs in the form of written and spoken words, images or gestures. These signs are merely representations of reality, actions and concepts in the world around us. Symbols are profound expressions of human nature. They have occurred in all cultures at all times and from their first appearance in Paleolithic cave paintings they have accompanied the development of civilization.

A pictogram is a symbol representing a concept, object, activity, place or event by illustration. Pictography is a form of writing whereby ideas are transmitted through drawing. It is the basis of cuneiform and hieroglyphs which are first used by Sumerians, then Egyptians in Mesopotamia. Early written symbols were based on pictograms and ideograms. The Industrial Revolution was the major technological, socioeconomic and cultural change in the late 18th and early 19th century that began in Britain and spread throughout the world. During that time, an economy based on manual labour was replaced by one dominated by industry and the manufacture of machinery.

Before the invention of the print, it was easy to discern the handwriting books. But after the usage of the print, it becomes difficult. Bookplate, also known as exlibris, is usually a small print or decorative label pasted into a book, often on the inside front cover, to indicate its owner. The indicator used by the book holders by attaching their books to specify their books to them, to distinguish them from others' books, to prevent them to be lost, to provide to be returned when found somewhere and to add the book an art value obtained with another activity is called exlibris.

Thenceforth, signs and emblems are the representatives of their cultures. They are used in order to communicate and direct. Also they are used as brands which display the qualifications, services and powers of their business concerns.

Key Words: Visual Communication, History of Visual Communication, Design, Art, Exlibris.

1. GİRİŞ

İletişim, dünya var olduğundan bu yana canlılar arasında işlemeye başlamış olan bir paylaşım platformudur. Bu platform içerisinde görsel, işitsel ve davranışsal iletişim modelleri bulunmaktadır. Söz konusu modeller zaman içerisinde, insanlar, doğal koşullar ve onların ürettiği kültürler tarafından şekillendirilmiş, şekillendirildikçe de farklılaşmıştır.

Doğuştan yaratıcı olan insanoğlu, duygu, düşünce ve dileklerini, savaşlarını, başarılarını dile getirmek, uzaklara ve gelecek kuşaklara ulaştırmak için, kalıcı şekiller araştırmıştır. Basit resimlerden, sembolik biçimlere, harf dizilerine kadar gelişen çalışmalar yapmıştır (Munis, 2004: 11). Bu çalışmaların tamamı görsel iletişim araçlarıdır.

Görsel iletişim, dünyaya geldiğimiz anda başlar ve görsel materyaller, günlük yaşamda sürekli olarak bizimle birlikte dirler. Geçmişten günümüze, insanın var olduğu devirden bu yana ulaşan ve bilgi niteliği taşıyan en etkili anlatım biçimi görsel materyallerdir.

“Sanat ve Görsel İletişimin Buluşma Noktası: Ekslibris” adı altında hazırladığım çalışmanın temel amacı, görsel iletişimin geçirdiği zaman yolculuğunu kısaca aktarmak ve bu süreçte hem bir iletişim aracı görevi gören hem de sanat eseri niteliği taşıyan ekslibrise ilişkin bilgi vermektir. Ekslibris, disiplinler arası geçişliliğiyle, geçmişten günümüze pek çok konuda bizleri aydınlatan tasarım nesnelere olmanın ötesinde, farklı nitelikleriyle çok sayıda bilim alanına ve araştırmacıya da ışık tutmaktadır.

2. GÖRSEL İLETİŞİM

İletişim, iletiyi gönderen ve alıcı arasında oluşan çift yönlü yararlanma sürecidir. Bu tanımı insana indirgediğimiz zaman, iletişimi insanlar arasındaki bilgi alışverişi olarak ifade edebiliriz. Görsel iletişim ise en basit tanımıyla görüntülü bilgilerin alışveriştir.

Görsel iletişim sırasında kullanılan belirteçlerin her birine işaret ya da sembol adı verilmektedir. İşaretler, evrensel bir dil oluşturmak için kullanılır, resimsel bir dil kullanılarak hazırlanır ve farklı dilleri kullananlar arasında da iletişim kurmayı sağlar. Böylece insan biyolojik bir varlık olmanın yanı sıra sosyal bir varlık haline gelmektedir. Fontana (1994)'ya göre, işaret ve semboller, somut veya soyut şeyleri ifade etmekte kullanılır. Sembollerin ince-

lenmesi aslında insanın kendisini incelemesidir. Eski medeniyetler sembollerin gücünü keşfetmişler ve yaşamlarının her alanında bunu kullanmışlardır. Özellikle sanat, inanç, mit ve ritüellerde semboller sıkça kullanılmışlardır.

2.1. Görsel İletişimin Gelişimi

Yaşayan diğer canlıların iletişim yöntemlerini anlayamayan insan, kendi türü içerisinde anlaşabilmek için, iletişim dilinin ve görsel iletişimin ilk örnekleri olarak kabul edilen mağara resimlerini yapmıştır. Bilinen ve en eski olduğu kabul edilen Fransa'daki Lascaux ve İspanya'daki Altamira mağaralarında bulunan ilk mağara resimlerinin M.Ö. 36.500 - 32.000 yıllarına ait olduğu saptanmış, bu örneklerin en eskisi ise İtalya'da, Verona kenti yakınlarında bulunan Fumane Mağarası'nda bulunmuştur¹ (Resim 1).

Resim 1: İtalya, Fumane Mağarası'nda bulunan mağara resmi (M.Ö. 36.500 - 32.000)

Görsel iletişimin evrimi diyebileceğimiz ve mağara resimleriyle başlayan bu süreç, Mezopotamya'da görülen "Çivi Yazısı" (M.Ö. 4.000) ve Mısır'da görülen ancak ilk olarak Sümerler tarafından kullanılan "Hiyeroglif Yazısı" (M.Ö. 3.500 - M.Ö. 3.000) gibi biçimsel değişikliklere uğrayarak yaşamını sürdürmüştür (Resim 2, Resim 3). İnsanlık tarihinin en önemli buluşu olan yazı, önceleri nesnelere resmedilmesi ile kullanılmaya başlanmış, zamanla bu resimler simgesel nitelik kazanmış ve söz konusu nesnelere seslerini simgeleyen işaretler kullanılarak bugünkü yazının temelleri olan işaretler ve harfler meydana gelmiştir. Mısır medeniyetleri üzerinde yapılan araştırmalara büyük ölçüde ışık tutan hiyeroglif adı verilen pikto-yazılardır. Günümüzde piktogram adını verdiğimiz bu resim-yazı türü görsel iletişimin de temelini oluşturur.

¹ <http://www.biltek.tubitak.gov.tr/haberler/arkeoloji/2000-11-11.pdf> (Erişim Tarihi: 22.11.2010)

Resim 2: Çivi Yazısı

Resim 3: Hiyeroglif Yazısı

M.Ö. 8. yüzyıl sonlarında özellikle denize kıyısı olan liman ülkelerinde gelişen ticaretle birlikte ticaretle uğraşan çok sayıda meslek grubu türemiş, bu tüccarlar da kendilerini diğer tüccarlardan farklı kılmak için bugün “amblem” adını verdiğimiz sembolleri kendilerine tanıtıcı işaretler olarak seçmişlerdir. Seramikçiler, yaptıkları seramiklere; duvarcılar, inşa ettikleri duvarlara; kâğıt üreticileri de ürettikleri kâğıtlara kendi mühürlerini işlemişlerdir.

1447’de matbaanın Johannes Gutenberg² tarafından geliştirilerek kullanılmaya başlanması ile kitap basımı Avrupa’da yaygınlaşmıştır. 1457 yılında bir basımevinin kendi işaretini (amblem) bastığı kitaplara koyması, 15. yüzyılda bu işaretlere olan önemi artırmıştır. Akın (2006), zaman içinde bu işaretlerin sanatsal boyutta tasarımlarının yapılmaya başlandığını, Albrecht Dürer³ gibi ressamların da bu yeni sanat ve tasarım alanın öncülerinden olduğunu belirtmiştir. Öyle ki; Albrecht Dürer, yaptığı resimlerini hep aynı biçimde imzalamış ya da baskılarında adının baş harfini hep aynı biçimde yazarak kullanmıştır.

Basım evlerinin kendilerini gösteren görsel kimliklerini kitaplarda kullanmalarıyla yeni bir görsel iletişim biçimi olan “ekslibris”⁴ ortaya çıkmıştır. Çoğulcu basımdan önce el yazması olan kitapların niteliksel ve niceliksel olarak ayırımı kolaylıkla yapılabilmekteydi. Ancak bir kitaptan birden fazla kopya elde edilmesiyle kitapların karışması gündeme gelmiştir. Söz konusu karışıklıkları önlemek için kitapların iç kapaklarında ekslibris adı verilen tasarımlar yapılmaya başlanmıştır (Resim 4).

² Johannes Gutenberg: (1398 - 1468), 1447 yılında ayırık (hareketli) harflerle dizgi ve baskıyı Avrupa’da ilk kez uygulayan kişi ve modern matbaacılığın kurucusu.

³ Albrecht Dürer: (1471 - 1528), Alman ressam, matematikçi ve matbaacı.

⁴ Ekslibris: Genellikle kitap kapağının içine veya ilk sayfalarından birinin üstünde bulunan iyelik yazısını tanımlamak için kullanılan Latince deyiş. Ekslibris sözcüğü aslında yapısı itibarıyla çoğuldur ve “kitaplardan” anlamını taşır. Günümüzde ekslibrise ilişkin bütün kaynaklarda “ekslibris” sözcüğü tekil bir sözcük olarak kullanılmakta, çalışmamızda da bu şekilde yer almaktadır.

Resim 4: Ekslibris⁵

Avrupa'da 16. yüzyılda gerçekleşen tarım alanındaki gelişmeler, bu sektörde çalışan nüfusun kentlere göç etmesine neden olmuş, orta sınıfın zenginleşmesi sürecine paralel olarak yeni yaşam biçimleri oluşmuştur. Bu durum özellikle taşıma ve teknolojide meydana gelen değişiklikler, uyarı, yönlendirme ve dikkat işaretlerini kullanmayı zorunlu kılmıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda meydana gelen Sanayi Devrimi (Endüstri Devrimi) ile yeni buluşlar, üretime uygulanmış, buhar gücüyle çalışan makinelerle, makine endüstrisi doğmuştur. Bu durum gelişmenin hızlanmasına, üretimin hızla artmasına ve çeşitlenmesine neden olmuştur. Üreticilerin, fabrikaların, kurum ve kuruluşların çoğalmasıyla "ayırt edilme" ihtiyacı daha da önem kazanmıştır. Özellikle buharlı gemiler ve trenlerle yapılan taşımacılığın hangi firma tarafından yapıldığı ve hangi nitelikte ürün taşıdığı gibi konuları kısa ve hızlı şekilde ifade etmek için amblemlere duyulan ihtiyaç hızla artmıştır.

Tüm bu gelişmeler ve yenilikler insanın, Latince "pictus, resim" ile Yunanca "grapos, yazmak" kelimelerinden oluşan piktogram sözcüğü ile tanışmasına neden olmuştur. Resim-yazı anlamına gelen piktogram, yaşayan en eski dil olan hiyeroglifin modernize edilmiş biçimidir. Akın (2006), öz itibarı ile aynı olan ancak biçimsel farklılıkları bulunan hiyeroglif ve piktogramların ortak özelliklerinden söz ederken, ikisinin de basit çözümleri olduğunu ve simgeleri kullandıklarını ifade etmektedir.

Görsel iletişimin evrimi olarak kısaca açıklamaya çalıştığım bu süreç, mağara resimleriyle başlayan, sembollerin diliyle gelişip, teknolojinin de etkisiyle yeni icatlarla beslenerek günümüzün markasında son bulan uzun bir yolculuğu kapsamaktadır.

⁵ <http://www.gorselsanatlar.org/cagdas-sanat/exlibris-sanati-ve-ornekleri/16/> (Erişim Tarihi: 12.04.2012)

3. EKSLİBRİS

Görsel iletişimin tarihsel gelişimini anlatmaya çalışırken, işaretlerin simge ve sembollerin etkinliğinden ve iletişim kurmanın en kolay yolu olduğundan söz ettim. Simge ve görsel üretimi, insanlar arası iletişimin belgelenmesi demektir. Çalışmanın bu bölümünde bu belgeleme yöntemlerinden hem işlevsel hem de estetik ve sanatsal olan bir tasarım biçimi olan ekslibrise değineceğim.

Ekslibris, kitapların iç kapaklarına yapıştırılan, o kitabın sahibini işaret eden ve sanatsal değeri bulunan küçük boyutlu tasarımlardır. Ekslibris sözcüğü aslen Latince olan "Exlibris", İngilizce olarak "Bookplate" ve ekslibrisin ilk olarak yapıldığı Almanya'da ise, "Bibliothekzeichen" olarak karşımıza çıkar. Ekslibris, yaygın olarak isim, ailevi sembol, nişan veya kitabın sahibini işaret eden bir kompozisyonudur. Ekslibris, ".....'nın kitapları", ".....'nın kitaplığından" anlamını taşır. Örneğin; Ekslibris Zeki Yaban, Zeki Yaban'ın kitaplığından anlamına gelir.

Matbaanın icadından önce el yazması olan kitaplar, yalnızca din kurumlarında ve soyluların kütüphanelerinde bulunurdu ve başka kitaplarla karışması ve kaybolması söz konusu değildi. 15. yüzyıl ortalarında matbaanın bulunmasıyla birlikte kitap sayıları arttı ve kitaplar çok sayıda insanın eline geçmeye başladı. Ancak bu durum bir problemi de beraberinde getirdi, çok sayıda olan ve eskiye oranla daha kolay ulaşılan kitaplar bir o kadar da çabuk kaybolmaya başladı. Kitap kayıplarına bir çare olarak kişilere ve kurumlara ait olan kütüphaneler için bir iletişim aracı olan ekslibris hazırlandı. Ekslibriste mutlaka kitap sahibinin adı, "Ekslibris" sözcüğü ve kitap sahibini tanımlayan ya da simgeleyen bir görsel tasarım bulunurdu. Ekslibris, ortaya çıkışı noktasında, bir ihtiyaçtan kaynaklanmasına rağmen sonraları sanatsal özellikler kazanıp, kitap ya da kütüphane sahibi insanlar için sosyal statü sembolü olmuştur.

Büyük ve değerli kitap koleksiyonlarına sahip Ortaçağ manastırlarında kullanılan ekslibrise baktığımızda sembolik görüntülerin yanı sıra kitabı ödünç alan kişiye kitabı koruması için ricalar, kitabı geri getirmese de tehditler içeren sözler yazılmıştır. "Bu kütüphaneden kitap çalanın elindeki kitap yılan dönüşsün ve onu ısırısın. Felç olsun ve tüm organları parçalansın. Acıyla yalvarsın, bağışlanmak için ve tamamen çözülene kadar ıstırap çeksün. Kitap kurtları içini kemirsin. Son olarak da cehennem alevlerinde yanıp sonsuza kadar yok olsun" gibi (Pektaş, 2003: 13).

3.1. Ekslibrisin Tarihsel Gelişimi

Ekslibrisin tarihi gelişimine baktığımızda ilk üretilen ekslibrisin etiket ya da arma belirteci olarak kullanıldığını görürüz. Mısır'da, III. Amenhotep'in kitaplığında bulunan ve M.Ö. 1400 yıllarında yapıldığı belirtilen ilk ekslibris örneği, açık mavi renk fayans üzerine yapılmıştır. Bu fayansın, papirüs rulolarının korunması için kullanılan ağaç sandıklara takıldığı ve ekslibris işlevini gördüğü tahmin edilmektedir (Resim 5). Okur (1998)' a göre, M.Ö. 600 yılına ait Asur Kralı Asurbanipal dönemine ait olduğu tahmin edilen ekslibris örnekleri de bulunmaktadır.

Resim 5: III. Amenhotep'in kitaplığı için yapılmış olan ekslibris, M.Ö. 1400'ler.

Rönesans ve çoğulcu basımla birlikte ortaya çıkan ekslibrisin ilk örnekleri 15. yüzyılda, Almanya'da ortaya çıkar. 1450 yılında "İgler-kirpi, kirpici" takma adıyla bilinen Alman papaz Johannes Knabenberg için yapılan ekslibris tasarımında, çayırdaki çiçeği ısırarak bir kirpinin üzerinde bir şerit bulunmakta ve şeridin içinde de "Hans İgler öpsün sizi" yazmaktadır (Resim 6). Pektaş (2003)'a göre bu cümlelerin yazılmasındaki amaç, kitabı ödünç alan kişiye, kitabı geri getirdiğinde öpücükle ödüllendirileceğini, aksi takdirde kızgın oklu kirpinin mızraklarına hedef olacağını hatırlatmaktadır⁶.

Resim 6: Johannes Knabenberg için yapılan ekslibris, 1450'ler, 19 x 14 cm.

⁶ Söz konusu ekslibriste "Hans İgler öpsün sizi" yazdığı bilgisi, Hasip Pektaş'ın Ekslibris, (AED Yayınları, 2003: s.15) adlı kitabında yer almaktadır. Ancak bu Latince metinde "Hans İgler devam eder" ya da "devam etmek" anlamına gelen bir metin yazdığı, "öpmek" ya da "sizi öpsün" anlamında bir metin olmadığı Hacettepe Üniversitesi, Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Gümeç Karamuk tarafından (2010-2011 güz yarıyılında) belirtilmiştir.

Ekslibrisin tanımına en çok uyan çalışmalara 15. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde, Almanya’da rastlanır. Bulunan ağaç baskı ekslibristen birinin üzerinde Brandenburg ailesi arması olarak da bilinen, burnu halkalı bir öküzün yer aldığı ve kalkan tutmakta olan bir meleğin bulunduğu bir görsel resimlenmiştir. 1470-80 yılları arasında yapılmış olan bu yazısız ekslibris kâğıda basılmış ve elle renklendirilmiştir (Resim 7).

Resim 7: Brandenburg Ailesi için yapılan ekslibris, 1470 - 1480.

16. yüzyıla gelindiğinde ekslibrisin hızla Avrupa ülkelerine yayıldığını ve çok sayıda ressamın ekslibris yaptığını görürüz. Albrecht Dürer, cömert biri olan Pirckheimer’in bu ekslibrisinde “kendisi ve arkadaşları için” anlamına gelen “Sibi Et Amicis” yazısını kullanmış, böylece bu kitaplardan Pirckheimer’in arkadaşlarının da yararlanabileceğini ifade etmiştir (Resim 8). İsmi önündeki Latince “Liber” sözcüğü ise “Willibald’ın kitabı” anlamına gelmektedir. Liber yerine daha sonraları Ekslibris sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır (Pektaş, 2003: 15).

Resim 8: Albrecht Dürer’in Willibald Pirckheimer için yaptığı ekslibris, 1503 öncesi, 17,2 x 12 cm.

17. yüzyılda da çokça ilgi gören ekslibris, 19. yüzyılda ciltçilik sanatının yeniden ortaya çıkmasıyla tekrar gündeme gelmiştir. Gerek harf karakterleri gerek resimsel anlayışlar olsun, sanat akımlarından ve felsefelerinden etkilenen ekslibris, her zaman okuyan toplumlarda ilgi görmüştür (Pektaş, 2003: 15-16).

19. yüzyıl Endüstri Devrimi ile hızlı kitap basma metotları geliştirilmiş ve bununla birlikte özel ekslibris yerine mühürler ve damgalar kullanılmaya başlanmıştır. Ekslibrisin kullanımının azaldığı ancak değerinin arttığı bu dönemde ekslibris koleksiyonculuğu gelişmiştir. Önceleri kitapların iç kapaklarına yapıştırılan küçük sanatsal, övünç kaynağı olan bu eserler, bu dönemden itibaren biriktirme ve değiştirme objesi olmuş, gün geçtikçe değer kazanmış ve bugün de çerçevesiz asılan özgün çalışma boyutunu kazanmışlardır.

Grafik sanatlar içinde yerini alan ekslibris, kitap sahibiyle kitabı okuyan arasında bir tür iletişim sağlayan sanat ürünü kategorisidir. Kitap sahibinin seçimi ve isteği üzerine kullanılan ekslibris, kitaba eklenen yeni bir değer olup kitabın önemini artırır. Ekslibris çalışmalarının kendi içinde grafik düzeninin olması gerekir. Ekslibris çalışmasında kullanılan görsel elemanla kullanılan yazı karakteri, boyutu, doluluk boşluk oranının, renkle şeklin ve temanın uyumlu olması gözetilir. Aynı şekilde kitapların boyutlarına, baskı şekillerine göre hazırlanacak ekslibrisin boyutuyla tekniğiyle uyumlu olması gerekir. Ekslibris tekniği olarak da bakıldığında; siyah beyaz kitaplara siyah beyaz ağaç ve linolyum baskılar, renkli kitaplara taş ve ipek baskılar, çok kıymetli kitaplara ise metal gravürler konulmaktadır (Okur, 1998: 7).

4. SONUÇ

Görsel iletişim, insan var olduğu zamandan bu yana vardır. Yolculuğuna mağara resimleriyle başlayan, daha sonra küçük resimlerden oluşan bir semboller sistemiyle gelişen bu iletişim sistemi, yazının bulunmasıyla önemini kaybetmez aksine varlığını geliştirerek sürdürür. Sosyal yaşamın değişmesi, ticari ilişkiler, üretim ve tüketim gibi ekonomik parametreler ve insan yaşamını doğrudan etkileyen unsurlarla kendisine yeni yaşam alanları bulur. Teknolojinin ilerlemesi ve yeni icatlarla da beslenen görsel iletişim, en etkin ve hızlı iletişim biçimidir.

Görsel iletişimi sanatla buluşturan, estetik kaygısı taşıyan ama aynı zamanda iletişim aracı olan ekslibris, görsel iletişimin gelişim sürecinde niteliksel farkını hissettirerek diğer görsel iletişim araçlarından farklı bir yerde durmaktadır. Temelleri yüzyıllar önce, tarih öncesi dönemde atılan ancak gerek işlevselliği

gerekse sanatsal niteliği bakımından yeniden üretilen ekslibris, antikiteyi hatırlayan ve onun sunduğu yaşam biçimi, yönetim tarzı, eğitim, sanat vb. konulardaki anlayışını yeniden üreten batı toplumunun bir ürünüdür.

Bilim, kültür ve sanat alanında yaşanan gelişmeler, çalışmamızda yer alan görsel iletişim yöntemlerini, özellikle sanat alanındaki gelişmelere bağlı olarak doğrudan etkilemiştir. Estetik kaygısı ve işlevsellik arasında gidip gelen görsel iletişim modelleri, her iki yöntemin de kullanılmasıyla üretilmeye başlanmış, çoğulcu basım gibi teknolojik gelişmelerle de gelişimini sürdürmüştür. Avrupa'da Rönesans'la birlikte, mimariden, sanata, düşünce akımlarından, yaşam biçimlerine, siyasetten, din bilimine kadar yaşamın her alanında bir modernleşme görülmektedir. Tüm bu gelişmelerin ışığında, ekslibrisi, antik mirasın bir emaneti olarak ele alıp, Rönesans'la yeniden doğan ve günümüze kadar gelerek hala varlığını sürdüren bir görsel iletişim aracı ve sanat eseri olarak değerlendirebiliriz.

5. KAYNAKLAR

- Akın Z. E. (2006). *Mağaradan Markaya*, İstanbul: Alternatif Yayıncılık.
- Arellanes A. S. (Ed) (1998). *Bookplates In The News*, California: American Society of Bookplate Collectors and Designers.
- Ateş M. (1996). *Mitolojiler, Semboller ve Halılar*, İstanbul: Net Turistik Yayınlar A.Ş.
- Becer E. (2002). *İletişim ve Grafik Tasarım*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Butler W.E. & Gashi-Butler M.E. (Ed) (1997). *Bookplate International*, London: The Primrose Academy.
- Demir H. (2008). Tutkuyla Yaşatılmaya Çalışılan Sanat Alanı Ekslibris. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, Sayı: 14, (53 – 57). Erişim: 22.11.2010.
- Fontana D. (1994). *The Secret Language of Symbols*, San Francisco: Chronicle Books.
- Güneş F. (2006). *Yüksek Öğretim Grafik Sanatı Eğitiminde Ekslibrisin Önemi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Munis E. (2004). *Evrimi ile Yazı Sanatı*, Konya: Bereket Ofset Baskı.
- Okur G. (1998). *Ekslibris ve İletişim*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Sanat Eseri Raporu.
- Pektaş H. (2003). *Ekslibris*. Ankara: AED Yayınları.
- Pektaş H. (1989). Ülkemizde Pek Tanınmayan Bir Sanat Dalı: Ekslibris. *Milliyet Sanat Dergisi*, Sayı: 220, (42-44).
- Tanno D.V. & González A. (Ed.) (1997). *Communication and Identity Across Cultures*, California: Sage Publications.

<http://www.biltek.tubitak.gov.tr/haberler/arkeoloji/2000-11-11.pdf> (Erişim Tarihi: 22.11.2010)

<http://www.gorselsanatlar.org/cagdas-sanat/exlibris-sanati-ve-ornekleri/16/> (Erişim Tarihi: 12.04.2012)

<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/gsfed/article/viewFile/3268/3157> (Erişim Tarihi: 22.11.2010)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Ex_libris (Erişim Tarihi: 22.11.2010)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Albrecht_D%C3%BCrer (Erişim Tarihi: 22.11.2010)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Johannes_Gutenberg (Erişim Tarihi: 22.11.2010)